

Den definitiva biografien över Proust

Nu tror jag att vi vet allt vi behöver veta om mannen som skrev världens bästa roman, skriver Carl Rudbeck om Jean-Yves Tadiés biografi om Marcel Proust.

Ingen känner Marcel Prousts författarskap bättre än Jean-Yves Tadié. Det är han som är ansvarig för den stora och, kan man väl anta, definitiva utgåvan av *A la recherche du temps perdu*. På spåning efter den tid som flytt, som kom i fyra mångtusensidiga volymer.

Saklitteratur

Jean-Yves Tadié
Marcel Proust
Gallimard, 185 francs.

Tadié och hans stab av medarbetare har försett denna utgåva inte bara med biografiska, historiska, och textkritiska noter utan också med omfattande utdrag ur Prousts skisser till den färdiga romanen. Dessförinnan hade Tadié skrivit ett av de bästa kritiska verken om romanen.

Mycket har hänt

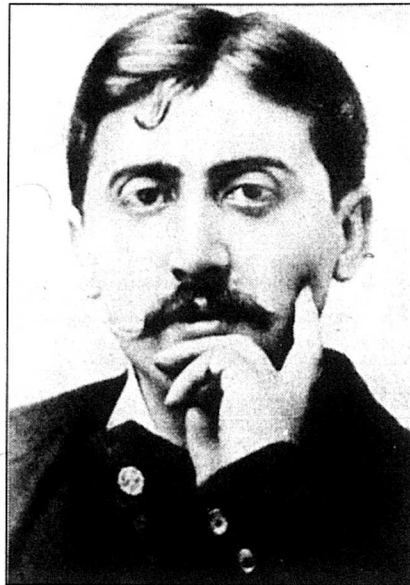
Och nu kommer han med *Marcel Proust*, som omedelbart etablerar sig som den bästa biografien, ett epitest som väl tills nu har gått till George D Painters på många sätt fortfarande förtjänstfulla arbete från 1960-talet. Men mycket har hänt på de trettio år som gått sedan dess, bland annat finns numera skisserna till den färdiga romanen tillgängliga och, ännu viktigare i detta sammanhang, så har Prousts brev kommit ut i en upplaga som omfattar drygt 20 band där Proust själv dokumenterar sitt liv.

Och det ofta i häpnadsväckande privata detaljer. Som sjutton-åring skriver han ett brev till sin morfar där han utber sig om en modest summa pengar för att han skall kunna gå till en gatflicka och på så vis åtminstone tillfälligt upphöra med sitt, enligt vad som ansågs allmänt i familjen, överdrivna masturberande. Denna vana tycks ha varit familjeangelägenhet eftersom den inte bara engagerade Marcel själv utan också hans föräldrar.

Huvuddragen i hans liv har varit välkända och den som läst Painter kommer kanske inte att tycka att Tadiés bok innehåller några sensationella nyheter. Marcel Proust föddes i en högborgerlig miljö 1871. Fadern var läkare och gjorde sig en betydande förmögenhet vilket befriade Marcel från tvånget att skaffa sig ett arbete för att överleva. Då och då lekte han med tanken på olika karriärer - akademisk, diplomatisk eller möjligtvis som bibliotekarie. Men det blev inget av någon av dessa. Det var ganska tidigt litteraturen som tog överhanden.

Förstudie

Numera är det väl ingen som längre riktigt tror på bilden av Proust som ett societetslejon som först levde ett mondtant, yttligt liv i sus och dus för att sedan plötsligt dra sig undan från världen och då skriva den stora romanen. Det framgår tydligt av Tadiés rekonstruktion av Prousts liv att han som mycket ung var lockad av den litterära banan; redan i skolan visade han exceptionella kvaliteter. Hans liv, läst så här med facit i hand, leder fram till den stora romanen via de noveller som samlades i *Les Plaisirs et les jours*, de kritiska studierna i *Contre Sainte-Beuve*, och *Jean Santeuil*, den först postumt utgiv-

Marcel Proust. Tadié går över huvudtaget aldrig i den så vanliga fällan att tro att det går att förklara romanen genom en aldrig så noggrann biografisk redogörelse för vad Proust hade för sig när han inte satt eller låg och skrev, skriver artikelförfattaren.

na förstudien till *På spåning efter den tid som flytt*.

Tidigare biografier har haft en tendens att alltför lättvindigt gå fram och tillbaka mellan livet och verket. Man har utpekat än den ena än den andra förebilden för de gestalter som befolkade romanen. Proust själv varnade för just ett sådant tillvägagångssätt: En bok är en stor kyrkogård där man på de flesta gravarna inte längre kan läsa de utsuddade namnen.

Den andra överdriften är att se romanen som ett autonomt verbalt universum utan kontakter med resten av verkligheten. Tadié visar hur Proust hämtade olika detaljer vanligen från ett stort antal människor som han sedan använde för att konstruera sina romangestalter. A la recherche är

en roman, inte förtäckt självbiografi. Robert de Saint-Loup, baron de Charlus, Odette, Gilberte, Albertine, hertiginnan de Guermantes har inte en enda förebild som Proust enkelt flyttat från verkligheten in i dikten med ett nytt namn utan är alla konstruktioner med många olika förebilder.

Går ej i fällan

Tadié går överhuvudtaget aldrig i den så vanliga fällan att tro att det går att förklara romanen genom en aldrig så noggrann biografisk redogörelse för vad Proust hade för sig när han inte satt eller låg och skrev. Men visst är det roligt att följa Prousts liv alldeles oavsett vad det senare skulle leda till i form av litteratur.

Hans sociala liv var oerhört omfattande och visar att med smickery kan man komma nästan hur långt som helst. Hans brev är fulla de mest översvallande beröm över öses över idag helt bortglömda poeter. Han ställer sig in hos sina aristokratiska vänner och ofta också hos deras mödrar. Inte bara unga män utan också äldre kvinnor, gärna på lite avstånd, spelade en stor roll i hans *éducation sentimentale*.

Han turnerade mellan tidens mest fashionabla sesterorter och gästlistorna vid de femsteror bevistade är hämtade direkt ur Almanach de Gotha. Tadiés mästerliga biografi etablerar sig på en gång som standardverket. Den som redan har läst en eller annan proustbiografi kommer naturligtvis att känna igen sig i Tadiés berättelse men bilden här är tydligare än i tidigare versioner. En betydande skillnad är att Tadié är en mycket skickligare kritiker än sina föregångare och visar djupare förståelse för det faktum att litteratur är en sak och liv något helt annat och att man inte utan vidare kan gå fram och tillbaka mellan de två.

Med denna biografi och sina tidigare insatser i proustindustrin skulle man nästan kunna säga att Tadié har *cornered the Prousts*. Hans upplaga av romanen kommer nog aldrig att överträffas och hans biografi kommer säkerligen bara att framöver behöva revideras i små detaljer; det finns sålunda samlare som fortfarande vägrar att för forskare visa brev till eller från Proust. Men nu tror jag att vi vet allt vi behöver veta om mannen som skrev världens bästa roman, ja som fullbordade genren och därmed i viss mån upphävde dess giltighet. Efter *A la recherche* framstår alla romaner, hur bra de än är, som sekunda varor.

CARL RUDBECK

En briljant dramatiker och TV-man

Den nyligen bortgångne dramatikern Dennis Potter, känd i Sverige bland annat för *Den sjungande detektiven*, avhandlas i biografien *Fight and Kick and Bite: The Life and Work of Dennis Potter*.

Den brittiske dramatikern Dennis Potter avled i juni 1994. I Sverige är han mest känd för sina spektakulära TV-serier *The Singing Detective*, *Pennies from Heaven* och *Lipstick On Your Collar*.

Saklitteratur

W. Stephen Gilbert
Fight and Kick and Bite: The Life and Work of Dennis Potter
Hodder & Stoughton, (1995)

Alla tre är fina bevis på Potters kreativa användande av TV-mediet. I sina pjäser blandar han

1930 och -40-talsnostalgi (ofta deckare iklädda trenchcoat) med surrealistiska inslag (personer som plötsligt brister ut i sång etc). Det finns ofta något nyckfullt chockerande, men underhållande i en pottersk TV-pjäs, och det är få dramatiker som förmår använda TV-mediet på ett så briljant sätt. Stephen Gilbert konstaterar att när Albert brister ut i sång i *Pennies from Heaven* är det "a true turning point, television will never be the same again".

Blygt barn

Dennis Potter föddes den 17 maj 1935 i Gloucestershire, ett kolgruvdistrikt där både hans far och farfar arbetat i gruvan. Dennis var ett blygt barn; intelligent och betraktad som litet anorlunda av sina jämnåriga och därför ganska isolerad. Speciellt mobbad blev jag dock inte, har Potter själv sagt i en intervju.

1956 tilldelades han ett stipendium för att läsa filosofi, statsvetenskap och ekonomi vid New

College i Oxford. Snart blev han känd för sina provokativa inlägg i studenttidningen om brännbara ämnen som homosexualitet och det brittiska kungahuset liv och leverne. Vid den här tiden mötte han sin blivande hustru Margaret, som han var gift med i hela sitt liv. Som den sexuellt hämmande man han var, blev han givetvis skräckslagen vid mötet med henne. En vän till Potter berättar att Margaret var en "extremely beautiful, upper-class girl who took a shine on him. And he was terrified. He was always such a terrible puritan". Skuldskänslor och sexuell frustration var två viktiga teman i Potters författarskap.

Svår psoriasis

Dennis Potter led av en svår psoriasis, en sjukdom som hudpersonen i *Den sjungande detektiven* också drabbas av. I några komiska scener från sjukhusen applicerar sjuksköterskan en lindrande salva på den stackars lidande patienten. Mycket

brittisk humor - patienten får nämligen en pinsam erektion, blandas med Potters sedvanliga dos av patos - mannen lider verkligen av sjukdomen. Den fine engelska skådespelaren Michael Gambon gör en mycket realistisk tolkning av den prekära situationen.

Flera episoder i Potters pjäser påminner om drömmar, men i den potterska världen är drömmarna försedda med drastiska "punch-lines". Lipstick on your Collar till exempel är full av förvånande förändringar i tempo och hos karaktärerna själva (de stela tjänstemännen som arbetar vid försvaret till exempel förvandlas plötsligt till en lössläppt sång- och dans-grupp).

Potters pjäser handlar ofta om sexualitet. I regel en starkt frustrerad sexualitet vilket givetvis är ett minne av Potters uppväxt i en strängt puritansk miljö. Dennis Potter kom att leva ett hårt liv, han kedjerökte och drack alkohol långt in på nätterna. 1994 konstaterade läkarna att han hade en elakartad cancer.

Strax före sin död gav Potter en intervju där han på sitt klassiska vis drev med konstens fiender (han hade döpt sin tumör till "Rupert", efter mediemogulen Rupert Murdoch). När journalisten antydde att Potters cancer kanske hade något att göra med hans rökning svarade Potter att den snarare var en reaktion på åratals av "dödlig" medicinering mot psoriasis.

Gilbert lyckades träffa Potters 80-åriga moder som fortfarande bodde i den lilla byn Forest of Dean där Potter vuxit upp (som för övrigt är en plats i en av hans pjäser). En bybo från trakten sade det följande till Gilbert om Dennis Potter: "Potter must have had horrible, nasty things in his head". Och Potters syster konstaterade lakoniskt "folk här förstår inte hans pjäser. Och inte vi heller, för att vara ärlig".

För den intresserade vill vi nämna att det nyligen har publicerats ytterligare en Potterbiografi: "Dennis Potter, A life on Screen, av John Cook (Manchester).

KATARINA OSCARSSON